

Veijo Saloheimo

Karjalaiset liikkeellä 1600-luvulla

*Artikkeli kertoo Suomen heimon laajalle itään levinneistä juurista ja tämän muutto-
liikkeen harvemmin selitetyistä syistä.*

Poliittiset muutokset vauhdittajina

Itäisen Euroopan poliittiset paineet 300–400 vuotta sitten aiheuttivat Itä-Suomen ja Koillis-Venäjän väestössä poikkeuksellisen paljon liikkuvuutta. Alun näyttää antaneen Venäjän tsaarin Iivana IV:n 1500-luvulla toimeenpanema väkivaltainen uudistus. Maa-aateli kukistettiin, ja tsaari palkitsi virkamiehiään lahjoitusmain, joilla asuvat talonpojat joutuivat maaorjiksi.

Talonpojista osa karkasi etelään rajaseudun (Ukrainan) aroille ja perusti sinne itsenäisiä kasakkayhteisöjä. Sijaan virtasi vähän pohjoisemmasta uusia alustalaisia. Pohjoismainen 25-vuotinen sota, jota venäläiset nimittävät ”litvan sodaksi”, sekä sitä seurannut sekasorron aika hävitti erittäinkin Moskovan ja Novgorodin välistä seutua ja jätti maanomistajat, kruunun, aatelin, kirkon ja luostarit, vaille veronmaksajia.

Ruotsi sai haltuunsa Stolbovan rauhassa 1617 Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan Laatokan pohjois- ja lounaispuolelta. Huolimatta luvatususta uskonnonvapaudesta luterilainen esivalta alkoi kääntymään

kreikkalais-ortodoksista väestöä valtakunnallisen yhtenäisyyden nimissä. Talouselämässäkin Ruotsin uudet alamaiset kokivat hankalia rajoituksia, kun uusi esivalta ryhtyi keskittämään kauppaa kaupunkiin ja kielsi maakaupan.

Mainitut paineet ”työnsivät”, viljavat ja viljelijää kaipaavat Luoteis-Venäjän maat ”vetivät” Käkisalmen läänin karjalaisia niin, että poismuutto alkoi heti Stolbovan rauhan jälkeen. Se kiihtyi 1630-luvulla, kun verotus kiristyi ja luterilaisia kirkkopitäjiä perustettiin ortodoksisille seuduille. Katovuodet näkyvät selvästi poismuuton huippuna.

Vuonna 1656 alkaneessa sodassa, joka on saanut nimen ruptuuri (= repeämä), venäläiset yllyttivät ortodoksikarjalaiset kapinaan. Sotaonnen käännyttyä vastakkaiseksi nämä pakenivat Venäjälle peläten kosta. Tämä oli aiheellistakin, sillä kenraalikuvernööri Kustaa Evertinpoika Horn harkitsi jo vuonna 1654 ortodoksisväen karkottamista poliittisesti epäluotettavina. Vain rippeitä jäi Raja-Karjalaan, Ilomantsiin, Liperiin, Tohmajärvelle ja Rautuun.

Lähteet ja niiden kertoma

Ruotsin kruunu totesi 1640-luvulla Käkisalmen läänin ja Inkerinmaan veronmaksajien vähenneen, joskin sen korvasi osittain länneistä sinne suuntautunut muutto. Vuonna 1647 jätti Ruotsista Moskovaan

Professori Veijo Saloheimo, FT, Joensuun yliopisto, Karjalan tutkimuslaitos.

Karjalaistalo Rameshikin piirin Kuznetsovan kylässä. Taloja peruskorjattiin tässä piirissä.

matkustaneen lähetyskunnan johtaja kreivi Erik Gyllenstierna tsaarille luettelon ”karkureista”, ja sen mukaan koottiin tiedot heidän olinpaikoistaan tuona vuonna. Toinen, huomattavasti lyhempi selvitys laadittiin vuonna 1653¹.

Lähtöpaikan mukaan jaotellut, perheenpään nimen, ryhmän henkilöluvun, saapumispaikan ja lähtöajan sisältävät luettelot käsittävät kaikkiaan noin 10 000 henkeä. Tuloalueet ulottuvat Pohjoiselta jäämereltä (”wedh Murmanische hafwet”) Vologdaan, Moskovaan, Tulaan ja Moshaiskiin asti. Käkisalmen läänin eteläosaa eli Etu-Karjalaa ei mainita lähtöalueena. Eniten, 1650 henkeä, poistui Kiteen pitäjältä, Pälkjärveltä 1400, kumpikin Taka-Karjalan keskiosasta.

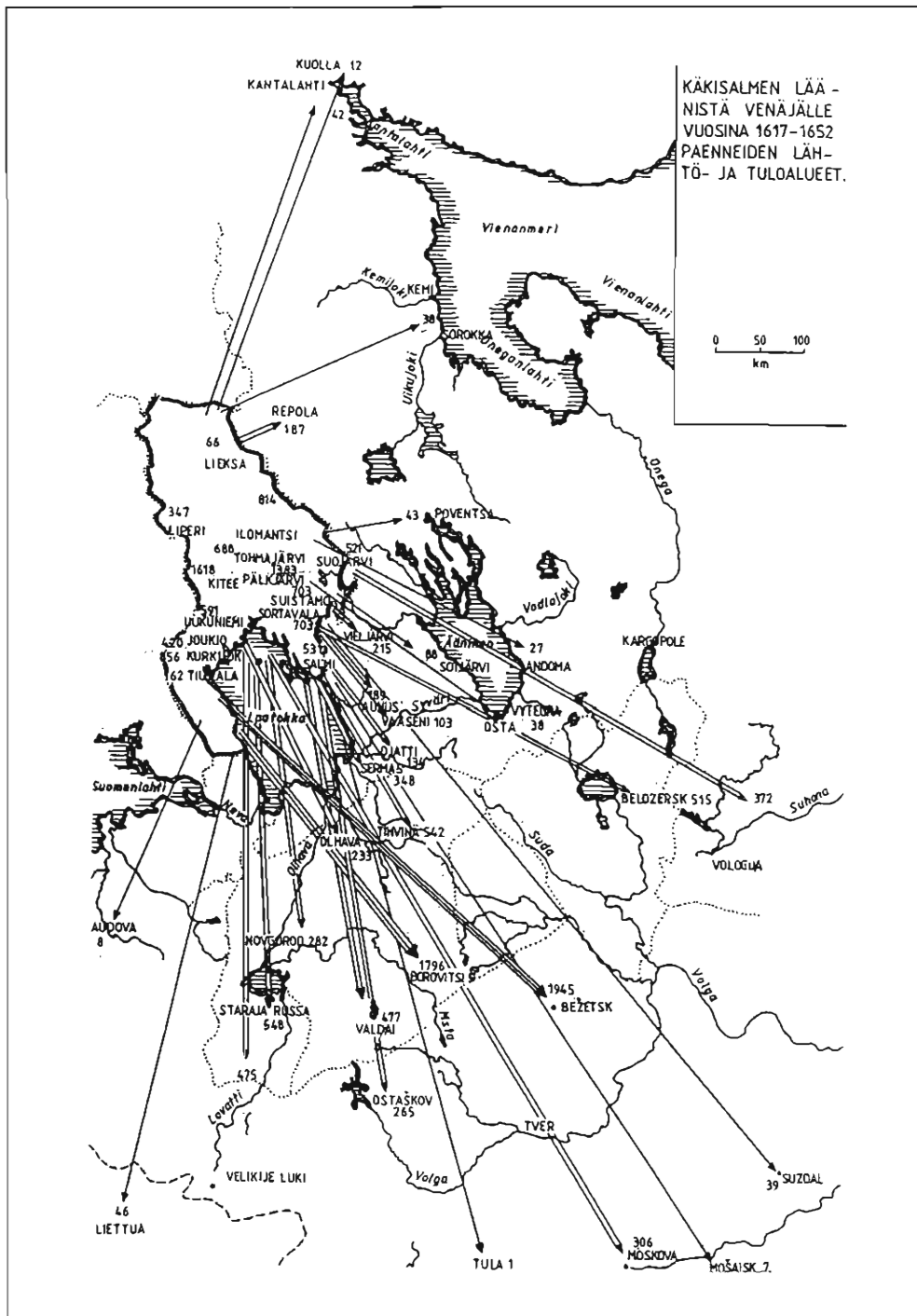
Valtaenemmistö pakolaisista asui vuonna 1647 Bezhetskin ylängöllä (luette-

loissa ”Tshernetsko”) noin 2000, sen länsipuolella Mustajoen latvoilla 1800 sekä Ilmajärven-Valdai-Ostashkovin seuduilla parisentuhatta. Kaikkiaan meni sinne valtaosa pakolaisista, ja vain rippeet jäivät nykyiseen Neuvosto-Karjalaan heti valtakunnanrajan taakse, sillä sieltäkin muutettiin etelään.

Noin vuonna 1651 koottiin tietoja Bezhetskin ylängön karjalaisista kylä kylältä ja saatiin kokoon noin 1200 perhettä. Niiden alkuosa näyttää hävinneen, ja luettelo lienee ollut alunperin nykyistä laajempi. Kunkin perheen jäsenten nimet, varallisuus, lähtöpaikka ja matkan vaiheet kirjattiin niin tarkoin kuin muisti salli. Väki liikkui ilmeisesti vuosina 1647–51 etelään ja keskittyi Bezhetskin ylängölle².

Ruptuurin aikainen muuttoaalto jäi dokumentoimatta. Ilmajärven itäpuolella

1 Tsentralnyj Archiv Drevnyj Aktov Fond n:o 96 luettelo n:o 1 ed.hr. n:o 8 Moskva, Muscovitica Gränskommissionen 1652–3 Riksarkivet Stockholm
2 Gosudastvennaja Publitsnaja Biblioteka otdelj rukopisei n:o 864 stav 38/Q-IV 366 Pietari

toimineen Iverskin luostarin arkistoon sisältyvät, 1655–70 tehdyt karjalaisluettelot mainitsevat useimmiten vain nimen ja silloisen asuinpaikan³. Alkuperä selviää vasta vertaamalla nimiä Käkisalmen läänin luetteloihin – jos silloinkaan. Iverskin luostarin tilat sijaitsivat pääosin Ilmajärven itäpuolella ja Staraja Russan piirikunnassa, ja se on vain pieni osa mahdollisia asuinalueita.

Tverinkarjalainen perimätieto kertoo karjalaisten tulleen ”Pietarista” tai ”Neva-joelta” sekä ”Viipurista”. Viimeksimainittu tarkoittanee Laatokan-Karjalaa, kaksi ensimmäistä taas Inkerinmaata. Iverskin papereista poimittu nimistö löytää vain osaksi vastineensa Käkisalmen-Karjalasta.

Vuonna 1673 vei Ruotsin lähetyskunta Moskovaan suuren joukon luetteloita, jotka sisälsivät tuhansia inkeriläisten pakolaisten tai poisvietyjen nimiä sekä yhden Käkisalmen läänin koskevan luettelon. Inkeriläisistä tiedettiin perheiden koko sekä varsin usein silloinen asuinpaikka. Näiden vertailu esim. Iverskin luostarin papereihin saattaisi paljastaa yhtäläisyyksiä – inkerikkojen ja karjalaisten kieli oli varsin samanlaista.

Tutkijain ote

Perinnetieteilijät tunsivat Tverin-karjalaiset jo ammin. Suomalaisia tutkijoita liikkui heidän parissaan 1880-luvulla, ja tämän vuosisadan alussa kartoitti *D. Richter* heidän asuma-alueensa⁴. Toisen maailmansodan jälkeen kirjoitti aunukselaissyntyinen *A. S. Zherbin* pietarilaisen tohtori *I. P. Shaskol'skin* valvomana kandidaattiväitöskirjan karjalaisten joukkomuutosta⁵. Hän

käytti edelläselostettua venäläistä arkistomateriaalia, jota meillä ei vielä tunnettu, mutta hän ei taas päässyt vertaamaan sitä Käkisalmen läänin koskeviin asiakirjoihin eikä tuoreimpaan suomalaiseen tutkimukseen. Myöskään yksityiskohtainen topografinen tarkastelu ei kuulu neuvostoliittolaiseen tutkimusperinteeseen, joten hänen työnsä jättää varjoon tämän puolen.

Kun karjalaisluetteloita vertaa keskenään ja Käkisalmen läänin veroluetteloihin, niin muuttajia koskevat tiedot tarkentuvat monissa tapauksissa. Osa poismuuttajia puuttuu veroluetteloista, joissa tosin mainitaan vain talolliset ja muuttajina oli melkoisesti tilatonta väkeä. Samoin merkittiin Bezhetskin ylängöltä 1651 luetteloon joukko tulokkaita, joiden nimiä ei saatu vuosien 1647 ja 1653 listoihin. Vertailu täydentää siten muuttajien lukumääriä.

Käkisalmen läänin poismuuton kokonaiskuva saattaa hiukan täydentyä nykyisen Neuvosto-Karjalan osalta, jonka tulo-muuttoa tutkii historiatieteen kandidaatti *Irina Tshernjakova*. Hän voi toivottavasti vertailla Käkisalmen läänin ortodoksinimiä omaan aineistoonsa ja identifioida sieltä mahdollisimman monta muuttajaa.

Tverin-Karjala

Bezhetskin ylänkö kuului ja kuuluu Tverin (1931–90 Kalininin) hallintoalueeseen eli oblastiin, ja siitä nämä muuttajat ja heidän perillisensä saivat nimen Tverin-karjalaiset. Heidän alkuperäinen alueensa oli varsin laaja ulottuen etelässä likelle Volgaa ja yhtyen pohjoisessa Novgorodin, Tihvinän ja Belozerskin karjalaisalueisiin.

3 Neuvostoliiton Tiedeakatemian Leningradin Historian laitos Russkaja sektsija fond 181–182

4 D. Richter: Bemerkungen über die tverischer Kareljer, Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja XXII Helsinki 1904

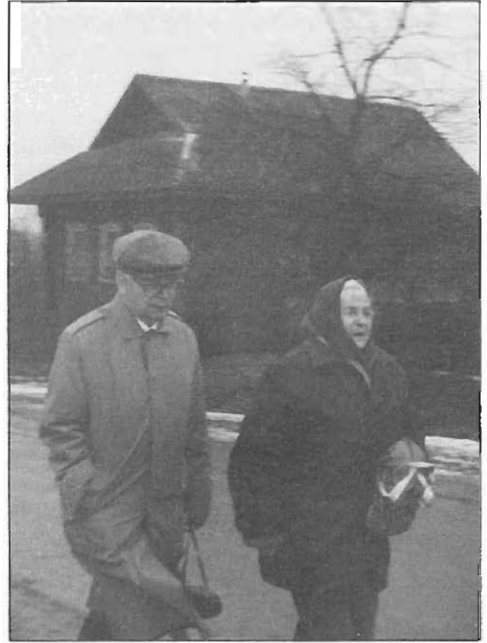
5 A.S. Zherbin: Pereselenija karel v Rossiju v XVII veke, Petrozawodsk 1956

Vielä satakunta vuotta sitten karjalaiskyliä oli varsin laajalti Ostashkovista Vesjegonskiin asti, kuten Richter edellämainitussa tutkimuksessaan osoitti. Karjalainen yhteistunne sai hivenen tilaa Aleksanteri II:n reformien ansiosta paikallishallinnossa, semstvo-laitoksessa. Se kiinnostui mm. kirjoituttamaan alueensa paikallishistoriaa, ja karjalaispiirikunnissa tietenkin tuli esille väestön erityisluonne taustoineen. Panslavistinen politiikka tukahdutti pian tämän työn ja yritti venäläistää vähemmistöt⁶.

Venäjän vallankumous tarjosi aluksi 1920-luvulla tilaa kansalliselle yhteistoinnille, ja siten saatiin aikaan omakielinen opetus ja sitä varten alkeisoppikirjojakin, joissa käytettiin läntistä kirjaimistoa. Vuonna 1937 käynnistyi Karjalan kansallispiiri, jonka ohjelmaan kuului omakielinen koulu, lehdistö ja kirjallisuus sekä lisäksi taloudellinen yhteistoiminta. Hankkeen käynnisti Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuskomitean päätös.

Työ ei kuitenkaan päässyt vauhtiin, ja vuonna 1939 hanke likvidoitiin säälimättä. Sen johtajat ja toimihenkilöt vangittiin syytettyinä vakoilusta vihollisen hyväksi ja etenkin yhteydenpidosta suomalaisiin – mikä niissä oloissa olisi ollut täysin mahdollonta ja syytteet siten järjenvastaisia. Ottaen huomioon hankkeen toimeksiantajan ja ajakohdan tuntuukin siltä, että päätarkoituksena oli paljastaa ”tuholaiset” ja ”kansanviholliset” vähemmistöryhmän joukosta⁷.

Toinen maailmansota koski tverinkarjalaisia samoin kuin muitakin neuvostoihmisiä. Rintama sivusi heidän aluettaan muutaman viikon. Kesti 1950-luvun lopulle, ennenkuin Suomesta saatiin palauteksi yhteys heihin. Professori, sittemmin

Akateemikko Pertti Virtaranta ja perinteentaitaja Nasto Ivanovna Trestnan kirkonkylän raitilla Makkasatihan piirissä syksyllä 1990.

akateemikko Pertti Virtaranta pääsi puolisoineen ensimmäisenä karjalaiskyliin ja sai – rajoituksista huolimatta – talteen verratonta ainesta. Joitakin vuosia sitten hänen matkansa kuvattiin televisiota varten, ja siten suomalaiset saattoivat tutustua Tverin-Karjalan maisemiin ja ihmisiin.

Olojen vapautuessa virisi vuosi sitten karjalaisten yhteistoimintakin. Lokakuussa 1990 perustettiin Tverinkarjalaisten kulttuuriseura ajamaan samaa ohjelmaa kuin Kansallispiiri 54 vuotta sitten. Hankkeen käynnisti Tverin yliopiston dosentti, historiatieteen tohtori *V. A. Vinogradov*. Hän kuoli äkkiä viime keväänä, mutta kulttuuriseuran työ jatkuu.

6 V.A. Vinogradov: Alustus Tverin-Karjalan kulttuuriseuran perustavassa kokouksessa 29.10.1990

7 V.A. Vinogradov: Karjalan kansallispiiri, kirjoitussarja ”Neuvosto-Karjalassa” syksyllä 1991

Karjalankieli elää edelleen, vaikka vuonna 1989 pidetyssä väestönlaskennassa vain alle 30 000 henkeä ilmoitti kansallisuudekseen Karjalan. Monet tuntevat itsensä karjalaisiksi, vaikka kieli olisi jo unohtunut. Tverin nuori yliopisto on kiinnostunut alueensa erikoispiirteistä ja haluaa aloittaa karjalankielen tutkimuksen ja opetuksen. Koulujen opettajissa on melkoisesti karjalaisia, saapa Kozlovan keskikoulu Spirovan piirissä ensi syksynä entisen oppilaansa työhön suomenkielen opettajana.

Tasavallan presidentti Koivisto nimesi jokin aika sitten inkerinsuomalaiset paluumuuttajiksi, heidän esi-isänsä kun lähtivät

noin 350 vuotta sitten täältä. Samoin perustein voimme pitää paluumuuttajina tverinkarjalaisiakin, sillä heidän esi-isiensä kotiseutu on osin luovutetussa Karjalassa, osin nykyisessä Suomessa.

Onnellisinta tietysti olisi, jos kumpikin vähemmistökansa voisi kehittää omia olojaan ja omaa kulttuuriaan nykyisellä kotiseudullaan vapaana tsaristisesta tai bolshevistisesta painostuksesta. He kaikki tarvitsevat itsetuntonsa vahvistamiseksi kosketusta Suomeen ja tarpeen mukaan tukeakin kirjoittamaan heidän omia voimiaan oman henkisen ja aineellisen viljelyn hyväksi.

Kuznetsovan kylä ja kirkko Ruameškissa.